
Televizní experimenty a další práce

V polovině roku 2011 se Němec, stále ještě oslabený po lednových potížích se srdcem,¹⁰²² zapojil do dokumentárního projektu České televize, nazvaného *24*. Autor námětu, dramaturg ČT Brno, Dušan Malíček vymyslel koncept, v němž by se každý z 24 tvůrců měl pokusit vytvořit portrét jedné hodiny. Výsledný projekt měl mít podobu dokumentárního pásma o čase celého jednoho dne. Původně se počítalo s delším cyklem, v němž by každý autor měl k dispozici 30 minut, ale nakonec se výsledný čas zkrátil pro jeden příspěvek na dvě minuty. Autory ostatních příspěvků byli většinou dokumentaristé mladšího či středního věku, kteří si k sobě prizvali dva reprezentanty starších generací hraného filmu, jejichž dokumentárních děl si vážili – Jiřího Krejčíka a Jana Němce. Příspěvek Němce a kameramana Maxy zaujímá 43. až 45. minutu filmu. Na rozdíl od ostatních, více dokumentaristicky pojatých esejů je jeho příspěvek umělejší, ale vlastně jednoduchý základní myšlenkou.

Pro Němce byl už od začátku příprav ústředním bodem žižkovský vysílač. Svůj vztah k němu popsal v rozhovoru s Darinou Křivánkovou, která si povšimla, že v jeho polistopadových filmech hraje téměř nepřehlédnutelnou úlohu: „Ta věž mě pronásleduje. Jsem Pražák, Vinohradák, a když jsem 26. prosince 1989 po nekonečných peripetiích konečně přijel do Prahy a uviděl z náměstí Jiřího z Poděbrad tu stavbu, tak jsem si říkal: Proboha! Jsou tady martani! Dost se mi líbila teorie, že to měla být největší rušička v Evropě, nebo nejvyšší komunikační věž při útoku Varšavské smlouvy na NATO, kterou by americké bombardéry nezničily, protože by zabily sto tisíc lidí. Navíc to stojí na židovském hřbitově... Ale fascinuje mě i vizuálně: je to moderna nebo rakovinný nádor? Asi bude v každém mém filmu.“¹⁰²³ To Němec také splnil a věž, od níž nyní bydlí ve vzdálenosti jen pár desítek metrů, je přítomna ve většině jeho děl, počínaje *V žáru královské lásky*. Jiří Maxa vzpomíná, že původním záměrem bylo natočit věž „jako maják nad Prahou a Praha bude jako moře.“¹⁰²⁴

Celý film opět točili na digitální fotoaparát.¹⁰²⁵ Natočilo se několik velkých celků a Němec si při pohledu na ně údajně všiml výrazného prvku měsíce vedle věže, a tak se rozhodl, že místo jako maják zobrazí věž jako raketu startující do kosmu. K zpracování dostali část dne mezi

1022 | V červnu 2011 říká: „Já teď sice funguji, ale jsem strašně unavený, takže si musím třeba na dva dny lehnout a nevylezu z postele, což souvisí s tím, že to srdce sice funguje [...], ale jeho celkový výkon je na minimu. Ale jsem rád, že se něco děje – teď se zase chystám točit, vůbec nevím, co to bude, samozřejmě zadarmo, na koleně, ale já všelijaké ty přístroje mám, takže si dělám nějaké testy a z takovýchhle střípků si pak vymyslím nějaké zarámování.“
Rozhovor II.

1023 | D. Křivánková. „Hlavně netočte filmy jako já“.

1024 | Rozhovor s Jiřím Maxou vedla Lucie Bokšťeflová a Marek Grajciar 16. 10. 2013.

1025 | Rozhovor s Jiřím Maxou vedla Lucie Bokšťeflová 7. 10. 2014.

jedenadvacátou a dvaadvacátou hodinou, ale jejich natáčení bylo o dva měsíce posunuto, takže kvůli zachování světelných podmínek začínali točit už po devatenácté hodině. (Fotografie z natáčení viz s. 578 a z filmu s. 620.)

Němec svůj segment otevírá pohledem ruční kamery, simulující pohled člověka stoupajícího dovnitř věže a odsud na vyvýšenou plošinu, jakoby startovací rampu rakety. Tento výstup, stejně jako další pokračování, je provázen zvukovou stopou, převzatou z originálního záznamu startování rakety NASA. Další průběh je komponován ze statických záběrů, snímajících různé detaily stavby, jejího osvětlení a velkých celků Prahy. Stín věže leží na městě, které je snímáno i přes detail zadku jednoho z „mimin“ sochaře Davida Černého na věži instalovaných. Jiné z nich hledí jakoby na Prahu. Samotná věž způsobem snímání připomíná vesmírnou raketu a záběry z podhledu a detaily postupně se rozsvěčujícími majákových a osvětlovacích světel, synchronizovaných se zvukem odpočítávání, výslednou iluzi posilují. Na krátké ploše dvou minut je též rovnoměrně zachycen přechod mezi dnem a nocí. Když v prvním záběru kamera vystoupí na plošinu, kolem je ještě jakoby jasný den, ale s postupně se rozsvěčujícími světly okolí tmavne, a Praha pod plošinou se mění na světelné moře. Úplně posledním záběrem je potom velký celek, v němž vidíme vrchol věže a zářící měsíc v úplňku, ve zvuku hučí motory k nebi se zdvíhající rakety. Původně chtěl Němec do zvukové složky zapracovat tři odlišné komentáře, americký, ruský a čínský, ale právě ten poslední podle kameramana vyzníval směšně a celou věc shazoval, takže nakonec zůstal pouze americký. Film *24* zahajoval v roce 2011 Festival dokumentárních filmů v Jihlavě a televizní premiéru měl 4. ledna 2012 na ČT 2.

Celnice – Můj proces s TGM

V roce 2012 byl Jan Němec osloven svým bývalým žákem Janem Gogolou ml., dramaturgem společného diskusního seriálu České a Slovenské televize *Celnice*, jenž ho požádal o spolupráci. Projekt byl zamýšlen jako dokumentární cyklus s tématem identity a perspektivy Česka a Slovenska dvacet let po jejich rozdělení. Němec měl vytvořit příspěvek do úvodního dílu, a hned jak byl jeho nápad s Masarykovým procesem schválen, chtěl se pustit do realizace. Kvůli zdravotním problémům a později kvůli pracovní vytíženosti Karla Rodena, kterého plánoval obsadit, musel ale realizaci odložit. Jeho příspěvek o délce necelých 25 minut je proto až součástí dvanáctého ze třinácti dílů cyklu, nazvaného *Československý rozvod* a vysílaného na ČT 2 14. července 2013. Struktura jednotlivých dílů byla postavena na dvou příspěvcích natočených na stejné téma dvěma různými režiséry, jedním českým a druhým slovenským, doprovázených moderovanou diskusí. Společně s Němcem byl v rámci diskusní relace odvysílán příspěvek slovenského dokumentaristy Petra Kerekese *Referendum*. Jiří Maxa vzpomíná, že první část natáčení proběhla během tří až čtyř dní, v lednu nebo v únoru 2013. Pro první záběr Němec přinesl plakát s Masarykem, a když jeli s Maxou v autě, řekl mu, aby točil plakát vlající z okna auta, pak ho pustil a Maxa točil jeho let krajinou. Po vystoupení z auta točil další pohyby plakátu, který se pak natočil směrem k němu, což byl záběr využitý posléze v závěru snímku.¹⁰²⁶ Natáčelo se převážně na kameru RED One, některé záběry na fotoaparát Nikon.¹⁰²⁷

Hlavní část natáčení se realizovala později v sále Paláce Akropolis v Praze, kde Němec v té době žil a pracoval. Důvodem byl jeho zhoršený zdravotní stav. Tento fakt nijak neovlivnil výslednou kvalitu příspěvku, ale dobře ilustruje Němcův postoj k tvorbě, který formuloval u jiné příležitosti v rozhovoru s Petrem Markem, ale který se dá zobecnit: „Máme řadu technických omezení, které nás prostě přinutí, abychom pracovali určitým způsobem... Vůbec nepřipustíme, že by to bylo nějaké technické omezení, nýbrž že jsme si právě zvolili tuto podobu. Z těch omezení uděláme takovou normu, takové dogma, které vznikne z úplné technické ptákoviny.“¹⁰²⁸

Po formální stránce je *Můj proces s TGM* mystifikačním dokumentem.¹⁰²⁹ Spojuje hrané pasáže se záběry města a krajiny, archivní záběry

1026 | *Tamtéž*.

1027 | Rozhovor s Jiřím Maxou vedli Lucie Bokšťelová a Marek Grajciar 16. 10. 2013.

1028 | P. Marek. „Film, dokument, mystifikace“.

1029 | „Němcovština, říká Václav Havel“, poznamenal si Němec ve scénáři *Nočních hovorů s matkou*.

z předcházejících filmů (*Srdce nad Hradem*) s dobovými rozhlasovými nahrávkami. Celý příspěvek je fiktivně prezentován jako „film o filmu“, tedy dokument o natáčení trojdílného filmu o T. G. Masarykovi (Zrození národa, Dny slávy a zrady, Proces s TGM), zejména jeho třetího dílu. Mystifikační je i prezentace skutečného ředitele Národního filmového archivu Michala Breganta, který mluví o nově nalezených filmových materiálech o Masarykově soukromém životě.

Klíč k pochopení autorova záměru je obsažen už v názvu; právě slovem „Můj“ specifikuje Němec způsob, jímž se látky ujímá, ukazuje na čistě subjektivní hledisko autorova pojetí. Základní premisa vychází z představy, že dva národy jsou přinuceny spolu žít v jednom státu, v němž vlastně žít nechtějí, a hlavní viník, který je spojil, je za to souzen. Je jím TGM, Otec státu a v přeneseném významu i symbol kultu své osobnosti. Stává se tak terčem kritiky, plné ironie, drzosti a zdravé neuctivosti. Němec kritiku realizuje formou absurdního soudního procesu, při němž Masaryka obviňuje z násilného spojení dvou národů, ale i z toho, že odmítl hypotetickou možnost, aby se tehdy Slovensko stalo další republikou USA. Trochu to připomíná dokument Jaromila Jireše *Občan Karel Havlíček* (1969), inscenovaný soudní proces, v němž studenti FF UK žalují a hájí Havlíčkovy myšlenky.

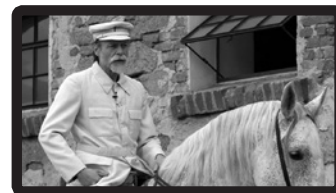
Ve vizuální rovině se Němcův film vysmívá kultu jeho osobnosti, množství bust, které ho na place reprezentují, působí až absurdně směšně. Také s jeho zobrazením ve scénách, ať už hraných mladou dívkou (Petra Nesvačilová,¹⁰³⁰ Rozálie Havelková), navlečenou v bílém masarykovském kostýmu, s knírkem, plnovousem a brýlemi, které jí padají z nosu, anebo Karlem Rodenem, pseudomajestátně jezdícím na koni do kruhu, neschopným na svou obranu říci ani jednu souvislou větu, ironicky útočí na patos, spojený s jeho osobou a na přehnané národní citění, které se k němu váže. Při své provokaci ale nezůstává pouze u Masaryka, dva členové fiktivního filmového štábu za zvuků české a slovenské hymny ledabyle vytahují vlajky, které působí jako kusy hadru, a později jsou přešívány. Slovensko se stává modrým trojúhelníkem, vklíněným do červenobílého českého praporu, trojúhelníkem, o který po rozpadu republiky nemají zájem ani samotní Slováci. Milana Rastislava Štefánika, vyobrazeného na zvětšené staré dvacetikoruně, se Němec snaží připevnit vedle sochy Woodrowa Wilsona v parku před Hlavním („Wilsonovým“) nádražím v Praze. Prostřednictvím komentáře, mluveného studentkou katedry dokumentárního filmu FAMU a herečkou Petrou Nesvačilovou,¹⁰³¹ vzpomíná na Štefánikovu tragickou smrt a zabývá se spekulacemi kolem toho, že to mohlo být něco jiného než nehoda, protože

1030 | Nesvačilová Masaryka údajně již v podobném kostýmu, vypůjčeném z Barrandova, předvedla v etudě v 1. ročníku studií na KDT FAMU a zde ho zahrála proto, že ve střížně Němec zjistil, že mu do filmu něco chybí, a ona si opět vypůjčila kostým a se střihačkou Janou Vlčkovou jako kameramankou pro Němce, který jí dopsal text, tuto scénu natočila. Petra Nesvačilová v rozhovoru s Janem Bernardem 29. 10. 2015.

1031 | Nesvačilová rovněž již několik let natáčí o Janu Němcovi dokumentární film s pracovním názvem *Noční hovory s Němcem*. Podle jejích slov Němec také chtěl, aby hrála Martu Kadlečkovou v jeho filmu o Muchovi, *Cool Heat*. Společně také plánovali film s názvem *Co je za tou zdí?*, odvozeným z dialogu Němcova oblíbeného Clouzotova filmu *Mzda strachu*. Petra Nesvačilová v rozhovoru s Janem Bernardem 29. 10. 2015. Ruszeláková k tomu říká, že nápad natočit film *Co je za tou zdí?* byl původně její a Němec byl inspirován zdí a vraty v Krásově ulici vedle fotbalového stadionu FC Bohemia. Iva Ruszeláková v rozhovoru s Janem Bernardem 22. 4. 2016.

jeho popularita mohla Masarykovi vadit. Podobně je to i se smrtí Alexandra Dubčeka, jediného politika, kterého, podle něj, milovali stejně Češi i Slováci a jehož popularita údajně mohla vadit Václavu Havlovi, Gustávu Husákovi či „jiným temným silám“. Němec, který zde navazuje na své oblíbené téma spiknutí politiků, svůj výběr témat zaměřuje na ta, která ve vztahu Česka a Slovenska vzbuzovala největší kontroverzi a rozpoutávala nesmyslné nacionalistické vášně. Právě neortodoxnost jejich zpracování, plného ironie a absurdity, jim dodává novou tvář. Subverzivní povahu má pak metaforický záběr holého stromu, na němž je upevněna budka pro ptáky a zároveň chras títko na jejich odpuzování.

Objevují se zde také odkazy na Němcův život (film je otevřen kruhovou panoramou křižovatky ulic u domu Akropolis, zprávu o Masarykově smrti doprovází podhledová jízda Kubelíkovy ulice a náměstí Jiřího z Poděbrad, tedy míst, kde Němec v poslední době žil; sám Němec jako režisér aktuálního filmu i fiktivního dokumentu se objevuje v sále Akropolis i u sochy Woodrowa Wilsona, slyšíme jeho hlas při maskování dívky za Masaryka i jeho pokyny kameramanu Maxovi při vyprávění historiky o vztahu jeho matky a slovenského mladíka. Závěrečný záběr zpod nohou Masarykovy sochy je opět natočen na Hradčanském náměstí, kde bydlel Jiří Mucha.) Další odkazy se týkají jiných Němcových filmů. Z *Krajiny mého srdce* vzal části jím složené hudby. Nejčastěji používá materiály natočené pro *Srdce nad Hradem*. Na počátku komentátorka odpočítává zvukovou zkoušku, jako Havel na počátku *Srdce nad Hradem*, a název její produkce „filmu o filmu“ uvádí jako „Petra Tower - Věž Film“ s odkazem na motiv věže žižkovského vysílače v mnoha Němcových filmech. Ze *Srdce nad Hradem* pocházejí i záběry kancléře Iva Mathého, nesoucího chodbami Hradu americkou vlajku, a záběry přiletu George Bushe na ruzyňské letiště i jeho setkání s Havlem na Hradě při summitu, prezentované za zvuků americké hymny *Star Spangled Banner* a komentáře, odkazujícího k mystifikačnímu (?) faktu, že Masaryk odmítl, aby se Československo stalo další republikou USA: „Byl by to hezký sen v našem filmu. Představte si, že jsme součástí Spojených států amerických a americký prezident přilétá do Prahy jako do jedné ze svých rezidencí a tam ho vítá guvernér, žádný lidem či nelidem volený prezident.“ Němec jím dává průchod své averzi k příteli Václavu Havlovi jako reprezentantu moci, stejně jako větou komentáře při prezentaci tří Masarykových oblíbených písní harmonikářkou Rozálií Havelkovou,¹⁰³² z nichž „jednu nám později vnucoval Václav Havel“. Sekvence s Bushem je pak navázána na záběry z *Oratorio for Prague*, v nichž americký zpěvák

Celnice – Můj proces s TGM
K. Roden jako T. G. Masaryk. Archiv jnf

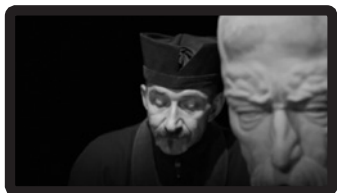

TGM a mapa první republiky. Archiv jnf

R. Havelková v roli TGM. Archiv jnf

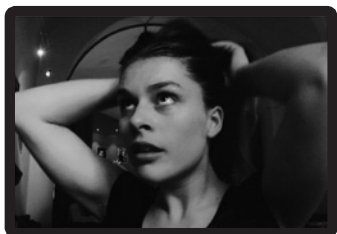
1032 | Havelková je dcerou přítelkyně Němcovy rodiny Alice Kovacsově a herce, zpěváka a režiséra Ondřeje Havelky. Hrála harmonikářku také v Brabcově 3D filmu *V peřině*. Fotografie z natáčení viz s. 578.

P. Typolt (prokurátor) a bysta TGM.
Archiv jnf

Klapka – byla používána druhá strana
klapky z *Nočních hovorů s matkou*. Foto
J. Bernard. Archiv jnf

Petra Nesvačilová. Foto J. Němec.
Archiv jnf

volá „We are children of Dubček“ a zpívá *We shall overcome*. Z téhož filmu pocházejí i záběry Dubčeka a Svobody na ruzyňském letišti. Ke Karlu Rode-novi jako představiteli Němcova alter ega v *Nočních hovorech s matkou* se vztahuje jeho prezentace komentářem: „Kdo by mohl hrát Masaryka? Kdo je u nás jediný herec světového jména?“ K témuž filmu se vztahuje i mystifikační údaj v závěrečných titulcích, deklarující, že ve filmu byly použity materiály z (plánovaných, ale nikdy nenatočených) *Nočních hovorů s matkou 2*, zde jakoby z roku 2013.¹⁰³³ Závěrečná slova komentáře pod titulky („Tak proč znovu ten rámus? Proč znovu oživovat ten čechoslovakismus? Proč, proč, proč?“) opakováním „proč“ odkazují na expresivní opakování slov „Střípky snů“ v *Toyen*.

1033 | *Noční hovory s matkou 2* byl původní název projektu *Co je za tou zdi?*. Dle informace Ivy Ruszelákové Janu Bernardovi v rozhovoru 17. 5. 2016.

Znělka MFF DF Jihlava

V roce 2013 Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava jako součást svého programu uspořádal poctu Janu Němcovi, jemuž v jeho nepřítomnosti (pro nemoc) udělil Cenu za přínos světové kinematografii. Pro následující ročník Němce požádal o vytvoření festivalové znělky a poprvé oficiálně v Čechách uvedl projekci jeho filmu *Czech Connection*. Jan Němec natočil znělku 18. MFDF v délce 22 vteřin.¹⁰³⁴ Jejím tématem je zánik formátu 35mm filmu v době rozvoje digitální kinematografie. Začíná záběrem stínu ruky nad grafickým logem festivalu a pokračuje statickými záběry vysypávání odpadu z popelářského auta do betonového kontejneru spalovny. Mezi odpadem kamera zabírá plechovou krabici od filmu a pás 35mm filmu. Za doprovodu cinkavých elektrofonických zvuků jeřáb odnáší odpad do žároviště a vidíme detail plamenů. Závěrečné grafické logo obsahuje motiv spalovny v pozadí; v horních rozích pak křížek, jímž se obvykle označoval konec každého dílu filmu, a symbol dlaně ruky. Tyto prvky pravděpodobně byly inspirovány, či dokonce vytvořeny Němcem a byly tak jakýmsi prodlouženými prvky motivů znělky; mohly ale také vzniknout ve spolupráci s grafikem Jurajem Horváthem, autorem plakátu a loga festivalu s motivem továrny.

J. Němec u plakátu MFDF Jihlava 2014

1034 | „Festivalová znělka 18. MFDF Jihlava 2014“ [online]. *YouTube*. 2. 10. 2014 [cit. 17. 2. 2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=cJiovsHRB5E&list=UUoFLul5oiHEf12o5pVrCZfw>.